

Polski parlamentaryzm: sejmiki i sejm walny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Artykuły henrykowskie*, [w:] I. Kaniewska, *Historia Polski 1506-1648. Wybór tekstów źródłowych*, Kraków 1987, s. 109.
- Źródło: *Zrywanie sejmów w Polsce w świetle listu ambasadora francuskiego w Polsce, markiza Monti, do Ludwika XV (1732 r.)*, [w:] *Historia Polski nowożytnej. Wybór tekstów źródłowych*, t. 1, Wrocław 1980, s. 114.
- Źródło: *Fragment konstytucji sejmowej*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego*, t. 1, cz. 1, oprac. J. Sawicki, Warszawa 1952, s. 114.

- Źródło: *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999.
- Źródło: *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999.
- Cytat za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 20, *Ustrój Polski w XVI–XVIII wieku*, oprac. W. Szczygielski, Warszawa 1960, s. 22.
- Cytat za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 20, *Ustrój Polski w XVI–XVIII wieku*, oprac. W. Szczygielski, Warszawa 1960, s. 18.
- Cytat za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 20, *Ustrój Polski w XVI–XVIII wieku*, oprac. W. Szczygielski, Warszawa 1960, s. 22.
- Źródło: *Historia sejmu polskiego. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, t. 1, red. J. Michalski, Warszawa 1984, s. 109–111.

Polski parlamentaryzm: sejmiiki i sejm walny

Jan Matejko, *Pierwszy sejm w Łęczycy*, 1888 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wygaśnięcie dynastii Piastów w Polsce przyczyniło się do umocnienia pozycji politycznej stanu szlacheckiego. Wykorzystując problemy związane z przejęciem sukcesji, szlachta uzależniała formalne poparcie dla kandydatów do tronu – najpierw Andegawenów, a później Jagiellonów – od nadania jej nowych przywilejów. Pierwsze przywileje uzyskane na przełomie XIV i XV w. zagwarantowały prawa osobiste szlachty. Na mocy przywileju koszyckiego szlachta uzyskała ograniczenie obowiązku służby wojskowej, Władysław Jagiełło zagwarantował nietykalność majątku szlacheckiego i wolności osobistej; odtąd szlachcic bez wyroku sądowego nie mógł być pozbawiony majątku i zostać uwięziony. Jednocześnie szlachta stopniowo monopolizowała w swoim ręku władzę polityczną.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Przedstawisz początki i powstanie sejmu walnego.
- Wyjaśnisz, dlaczego zasada „nic nowego” była tak ważna dla szlachty.
- Dokonasz klasyfikacji sejmików ziemskich.
- Przeanalizujesz, czy posłowie niezgadzający się z większością mieli szansę na uwzględnienie ich zdania.

Geneza parlamentaryzmu polskiego

Jan Olbracht wg Jana Matejki.

Jan I Olbracht (1459–1501) był synem Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Habsburżanki. W 1492 r. został królem Polski – panował tylko w Koronie – na Litwie rządził jego brat Aleksander. Swoje rządy opierał na szlachcie – w 1496 r. wydał statut piotrkowski, na mocy którego nastąpiło ostateczne przywiązanie chłopów do ziemi. W 1497 r. zorganizował wyprawę do Mołdawii, która doprowadziła do wojny z Turcją i klęski wojsk polskich pod Koźminem na Bukowinie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sejm polski sięga swoimi korzeniami średniowiecznych zgromadzeń stanowych. Początkowo polegały one na osobistym udziale szlachty w zgromadzeniach rady królewskiej i wyrażaniu zgody lub dezaprobaty dla postanowień rady. Inną formą partycypowania szlachty w podejmowaniu decyzji państwowych były **konfederacje** oraz organizowane przy okazji zwoływania pospolitego ruszenia sejmy obozowe. Na wykształcenie się nawyków uczestnictwa w życiu publicznym ogromny wpływ wywarły lokalne zgromadzenia nazywane sejmikami oraz sejmy prowincjonalne. Sejmiki prowincjonalne często zawierały porozumienia, których celem było wypracowanie wspólnej polityki wobec króla, zwłaszcza w sprawach podatkowych.

Wyjątkowa pozycja szlachty związana była z przywilejami. Były to szczególne uprawnienia polityczne, gospodarcze, sądowo-administracyjne oraz zwolnienia z niektórych obowiązków o charakterze publicznym. Do najważniejszych należały uprawnienia polityczne. Szlachta miała

prawo uczestniczyć w sejmikach i sejmach, posiadała monopol na obsadzanie urzędów państwowych, uczestniczyła w wyborze króla.

Momentem przełomowym były przywileje wydane przez Kazimierza Jagiellończyka w Cerekwicy i Nieszawie w 1454 r. Król zobowiązywał się w nich, że nie będzie zwoływał **pospolitego ruszenia** ani nakładał nowych podatków bez zgody sejmików. Doprowadziło to do powstania reprezentacji

szlachty w postaci jednego dla całego państwa sejm. W 1493 r. **sejm walny**, obradujący w Piotrkowie, przybrał ostatecznie kształt dwuizbowego parlamentu, wyodrębniły się izba poselska, reprezentująca **sejmiki ziemskie**, oraz **senat** – dawna rada królewska. Procesowi temu towarzyszyło powolne utrwalanie się zasady reprezentacji, która zastępowała starą zasadę bezpośredniego i osobistego udziału w podejmowaniu decyzji. Zgodnie z nią decyzje podejmowane przez delegatów nabywały mocy prawnej i stały się obowiązujące również dla tych, którzy w podejmowaniu decyzji osobiście nie uczestniczyli.

Na ukształtowanie się wzajemnych relacji między trzema stanami sejmującymi: królem, senatem i izbą poselską wpłynął konflikt, który wybuchł w związku z wydaniem przez Aleksandra Jagiellończyka (1501–1506) przywileju mielnickiego. Przywilej ten wzmacniał pozycję arystokracji, osłabiając jednocześnie władzę królewską i całkowicie spychając średnią szlachtę na margines życia politycznego. Sprzeciw średniej szlachty doprowadził w 1505 r. do uchwalenia konstytucji *Nihil novi* (łac., nic nowego).

Ustanawiała ona zasadę, że żadna decyzja zmierzająca do zmiany prawa publicznego nie może być wprowadzona bez wspólnej zgody senatu i izby poselskiej. Konstytucja *Nihil novi* sankcjonowała praktycznie już funkcjonującą strukturę sejmku polskiego, w skład którego wchodziły trzy elementy składowe nazywane stanami: król, sejm i senat.

Organizacja sejmku walnego

Sejm walny składał się z dwu izb: senatorskiej i poselskiej. Senat wywodził się z dawnej rady królewskiej. W jego skład wchodził najwyższy dostojnicy duchowni i świeccy: arcybiskupi i biskupi Kościoła rzymskokatolickiego; po unii brzeskiej z 1696 r. miejsce w senacie uzyskali zwierzchnicy Kościoła greckokatolickiego w Polsce (choć nigdy w nim nie zasiedli), a także wojewodowie i kasztelanowie oraz najwyżsi urzędnicy królewscy: kanclerz, marszałek, podskarbi. W związku z tym, że urzędy w Polsce były dożywotnie,

Aleksander Jagiellończyk wg Jana Matejki

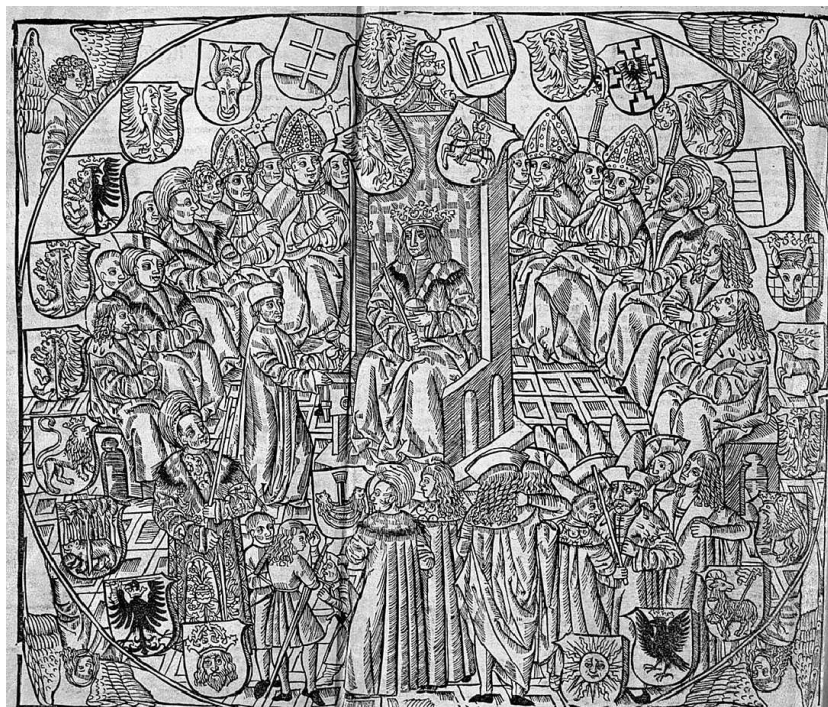
Aleksander Jagiellończyk (1461–1506) był synem Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety. W latach 1492–1506 był wielkim księciem litewskim, a od 1501 do 1506 r. królem Polski. Swoje rządy rozpoczął od ustępstw na rzecz magnaterii, co wywołało stanowczy sprzeciw szlachty, która w 1504 r. na sejmie piotrkowskim wystąpiła przeciw łączeniu wysokich godności w jednym ręku (*incompatibilia*) oraz rozdawnictwu królewskiemu, a następnie doprowadziła do uchwalenia w 1505 r. konstytucji *Nihil novi*.

W jaki sposób konstytucja ta przyczyniła się do rozwoju demokracji szlacheckiej w Polsce?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

dożywotnia była również godność senatorska. Obradom senackim przewodniczył monarcha. Senat wybierał też grupę **senatorów rezydentów**, która była zobowiązana do stałej obecności przy królu i służenia mu radą. Izba poselska składała się z posłów wybieranych przez szlachtę na sejmikach ziemskich. Posłowie udawali się na sejm wyposażeni w instrukcje poselskie, które ograniczały samodzielność posła. Obrady izby poselskiej odbywały się pod przewodnictwem obieralnego marszałka sejmowego.

Sejmy zwyczajne (ordynaryjne) zwoływane były przez króla co dwa lata. Obrady trwały sześć tygodni, ale można je było przedłużyć. W wyjątkowych przypadkach zwoływane były dwutygodniowe sejmy nadzwyczajne (ekstraordynaryjne). Obie izby obradowały osobno. Razem zbierały się tylko na początku i na końcu obrad. Procedurę przygotowawczą oraz przebieg sejmów przedstawił zamieszczony niżej tekst źródłowy. Efektem prac sejmowych był jednolity, obejmujący wszystkie uchwały akt, który nazywany był **konstytucją sejmową**. Uzyskiwały one moc prawną, gdy wniesiono je do ksiąg grodzkich miasta, w którym odbywał się sejm.

Najstarsze wyobrażenie sejmu polskiego, drzeworyt w Statucie Łaskiego z 1506 r.

Opisz przedstawione obrady, wskazując poszczególne stany sejmujące.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

“ *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta*

Zjazd senatorów i posłów zwany sejmem [...] odbywa się następującym sposobem. Król rozpisuje listy do biskupów,

wojewodów, większych kasztelanów, a nawet do tych mniejszych, którzy mądrością lub bogactwem przed innymi celują, uwiadamia ich o zwołaniu sejmu i skłaniających go do tego powodach, zapytuje o zdanie, czy sądzą to być z dobrem Rzplitej i gdzie ma być zwołany. [...] Po wybraniu czasu i miejsca, król uwiadamia przez starostę szlachtę każdego powiatu o czasie, miejscu i materyjach przyszłego sejmu, każąc jej wybrać deputowanych z zupełnym pełnomocnictwem stanowienia wraz z senatem w sprawach publicznych. Szlachta zbiera się wtedy po swych ziemiach i powiatach na zjazdy zwane partykularne, na których posłów wybiera [...]. Po wybraniu posłów następują trzy inne zjazdy zwane generalne [...]. Na tych zjazdach posłowie, biskupi, wojewodowie i kasztelani każdej prowincyi radzą o tym wszystkim, co ma być roztrząsane na sejmie, wolno tam każdemu zdanie swe otworzyć i powiedzieć, co sądzi być z pożytkiem królestwa lub swej prowincyi. [...] Po czym król pierwszy przybywa na miejsce sejmu, niedługo po nim senatorowie, których gdy się większa liczba zgromadzi, król nie czekając przybycia wszystkich otwiera sejm tym sposobem.

Arcybiskup gnieźnieński lub który z biskupów mówi mszę do Ducha św., aby Bóg zlał światło mądrości na króla i panów rad. Nazajutrz, gdy się senat zgromadzi, król każe wprowadzić posłów, którzy podług zwyczaju są przypuszczeni do ucaławiania ręki królewskiej, po czym jeden z nich ma mowę do króla, w której go prosi, aby pilnie sprawował królestwo. Dnia następnego w połączonych izbach kanclerz lub podkanclerz w długiej mowie od tronu wylicza wszystko, co ma być oddane pod rozwałę sejmujących i na tym kończy się otwarcie sejmu.

Czwartego dnia, gdy się wszyscy zgromadzą, podkanclerz zapytuje każdego senatora o zdanie. Naprzód mówi arcybiskup gnieźnieński, po nim lwowski, dalej biskup krakowski i tak następnie każdy z kolei podług starszeństwa. Król, wyrozumiawszy myśl senatorów, podaje od siebie nazajutrz każdy przedmiot do dalszego roztrząśnienia, o czym wszystkim naradza się senat czasem w przytomności posłów,

czasem w ich nieobecności. Król zapytuje wtenczas o zdanie posłów, którzy wprzód już naradziwszy się o wszystkim w swej izbie, odpowiadają w krótkości przez swego marszałka [...]. Król dawniej stanowił o wszystkim za zgodą senatu, posłowie ziemscy nie byli w innym celu wzywani na sejm, tylko aby imieniem szlachty zezwolili na podatek, do żadnej zaś innej rady przypuszczani nie byli. Lecz odkąd herezja rozwolniła węzły posłuszeństwa szlachty, posłowie nabrali takiej śmiałości, przywłaszczyli sobie taką władzę, że na kształt rzymskich trybunów nie dopuszczają przejść żadnemu prawu, na które by się wprzód nie zgodzili, grożąc że prawu zapadłemu bez ich zezwolenia szlachta posłuszną nie będzie, dlatego król i senat chcąc co postanowić starają się zjednać wprzód na to przyzwolenie posłów, którzy dawniej żadnego prawie nie mieli znaczenia. Do króla należy zwoływanie sejmów, lecz gdyby w ważnych potrzebach krajowych złożyć go nie chciał, arcybiskup gnieźnieński po bezskutecznym upomnieniu króla, sam ma prawo sejm zwołać. Na sejmach mówiono dawniej po łacinie, od niejakiego czasu mówią po polsku.

Opisz procedurę sejmiku walnego. Jaki stosunek do demokratyzacji życia politycznego w Polsce prezentował autor źródła. Uzasadnij odpowiedź.

Źródło: Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta, [w:] Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999.

W podejmowaniu uchwał formalnie obowiązywała zasada jednomyślności. W praktyce do połowy XVII w. przechodzono do porządku dziennego nad nieliczną opozycją, uznając fikcję jednomyślności. Jednak niektóre sejmy przyjmowały formę konfederacji, wówczas obowiązywała większość głosów.

Kompetencje sejmiku były bardzo szerokie: uchwalał on podatki i cła, wyrażał zgodę na pospolite ruszenie, decydował o rekrutacji [wojsk zaciężnych](#). Miał także duży wpływ na politykę zagraniczną, ponieważ w sejmie przyjmowano posłów zagranicznych. Tutaj również zapadały decyzje o wypowiedzeniu wojny, podpisaniu traktatów pokojowych, zawarciu przymierzy.

Sejmiki ziemskie

W związku z przyjęciem zasady reprezentacji ważnym elementem życia politycznego stały się sejmiki. Pełniły one różne funkcje, stąd nadawano im różne nazwy. Jednak ich zakres terytorialny i skład osobowy zawsze pozostawał taki sam. W sejmiku uczestniczył ogół szlachty ziemi lub województwa.

Za panowania dwóch ostatnich Jagiellonów funkcjonowały dwa rodzaje sejmików: przedsejmowy, na którym wybierano posłów, oraz elekcyjny, na którym wysuwano kandydatów na wakujące urzędy ziemskie. W drugiej połowie XVI w. pojawił się zwyczaj zwoływania sejmików relacyjnych, na których posłowie szlacheccy prezentowali wyniki sejmiku walnego, oraz sejmik **deputacki**, którego zadaniem był wybór delegatów do **Trybunału Koronnego** (utworzonego w 1578 r. sądu najwyższego).

Słownik

deputat

w dawnej Polsce: członek trybunału

instrukcja sejmowa

w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej akt wydawany przez sejmiki ziemskie i przekazywany posłom na sejm walny

legacja

(z łac. *legatio* – poselstwo) misja poselska; deputacja; sprawowanie urzędu posła

konfederacja

związek utworzony przez jeden lub kilka stanów bądź przez miasta dla osiągnięcia określonych celów

konstytucja sejmowa

w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej zespół postanowień wydawanych przez sejm, wpisanych do Metryki Koronnej i ogłaszanych drukiem

pospolite ruszenie

forma organizacji sił zbrojnych polegająca na powoływaniu pod broń całej szlachty w czasie wojny

sąd kapturowy

sąd szlachecki powoływany podczas bezkrólewia

sejm walny

organ władzy ustawodawczej w Polsce XV–XVIII w.; w końcu XV w. ukształtował się jako sejm dwuizbowy, złożony z króla, senatu oraz izby poselskiej (tzw. trzy stany sejmujące)

sejmiki ziemskie

zjazdy szlachty danej ziemi; od powstania sejmu walnego w końcu XV w. rola sejmików ziemskich polegała na wybieraniu posłów na sejm walny, udzielania im instrukcji i przyjmowania sprawozdań oraz rozpatrywania spraw lokalnych

senat

w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej izba wyższa w sejmie walnym, w skład której wchodził najwyższy urząd państwowy oraz arcybiskupi i biskupi

wojska zaciężne

oddziały wojskowe, w których służyli zawodowi żołnierze, formowane w Rzeczypospolitej od końca XV w. w drodze zaciągu

senatorowie rezydenci

w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej grupa senatorów duchownych i świeckich, której zadaniem była stała obecność przy królu; wybierana była przez senat od 1573 r., na początku w celu kontrolowania działań Henryka Walezego, niezaznajomionego z ustrojem polsko-litewskim; senatorowie rezydenci radzili królowi w okresie między sejmami i odpowiadali za zgodność jego decyzji z postanowieniami sejmu; w 1576 r. ich liczbę ustalono na 16, w praktyce jednak rzadko kiedy przebywali na dworze; aby to zmienić, w 1648 r. ich liczbę podniesiono do 28, ich wpływ na poczynania króla był jednak niewielki; w 1775 r., decyzją sejmu rozbiorowego zastąpiła ich Rada Nieustająca

Trybunał Koronny

w dawnej Polsce: najwyższy sąd apelacyjny, powstały w 1578 r.

Słowa kluczowe

sejm walny, sejmiki ziemskie, sejm prowincjonalny, konstytucja sejmowa, instrukcja sejmowa

Bibliografia

Dzieje Polski, pod red. J. Topolskiego, Warszawa 1977.

S. Grzybowski, *Wielka historia Polski*, t. 4, *Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, Kraków 2000.

M. Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Warszawa 2004.

J. Topolski, *Polska w czasach nowożytnych. Od środkowoeuropejskiej potęgi do utraty niepodległości (1501–1795)*, seria *Polska – dzieje narodu, państwa i kultury*, t. 2, Poznań 1999.

Historia sejmiku polskiego, t. 1, *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Michalskiego, Warszawa 1984.

J. Choińska-Mika, *Posel jedzie na sejm*, „Mówią Wieki” 10/1994.

J. Choińska-Mika, *Krzykacze czy parlamentarzyści: reprezentacja Mazowska na sejmach dawnej Rzeczypospolitej*, „Mówią Wieki” 11/1998.

J. Choińska-Mika, *Nic nowego bez wspólnego zezwolenia*, „Mówią Wieki” 3/2008.

J. Choińska-Mika, *Sejmiki w Rzeczypospolitej*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

J. Dzięgielewski, *O dążeniu do zgody*, „Mówią Wieki” 1/1995.

W. Fałkowski, *Jak powstawał sejm walny*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

A. Filipczak-Kocur, *O skuteczności i nieskuteczności sejmikowania*, „Mówią Wieki” 9/1976.

I. Kąkolewski, *Sejm za panowania dwóch ostatnich Jagiellonów*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

P. Tańkowski, *Wokół konstytucji Nihil novi*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

W. Uruszczak, *Pierwszy dwuizbowy sejm walny Królestwa Polskiego*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem i wykonaj kolejne polecenia.

OBIEKT MULTIMEDIALNY

KLIKNIJ, ABY OTWORZYĆ NA PEŁNYM EKRANIE

Jean-Pierre Norblin de La Gourdaine, *Sejmik w kościele*, 1785 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polecenie 2

Do opisanych w tabeli rodzajów sejmików ziemskich dobierz odpowiadające im nazwy.

Polecenie 3

Na podstawie schematu określ, jaki rodzaj sejmiku ziemskiego opisuje poniższy tekst źródłowy.

« Król, naradziwszy się z ministrami, rozsyła uniwersały, w których przekłada potrzeby Rzplitej, proponuje o czym mają radzić i naznacza dzień zebrania się sejmu. Uniwersały ogłasza się w grodzie każdego powiatu i ziemi. W dniu wyznaczonym szlachta posiadająca dobra ziemskie zjeżdża się do miasta wskazanego prawem i sejmikuje w kościele, gdzie poślaniec królewski oddaje list jednemu z urzędników ziemskich, który go w głos czyta.

Cytat za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 20, *Ustrój Polski w XVI–XVIII wieku*, oprac. W. Szczygielski, Warszawa 1960, s. 22.

Tvoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wymienione wydarzenia połącz z odpowiednimi datami.

1493

pierwszy sejm walny

1505

uchwalenie konstytucji *Nihil novi*

1573

ustanowienie Artykułów
henrykowskich

Przeczytaj tekst źródłowy i na podstawie jego treści oraz własnej wiedzy wskaż zdania prawdziwe i zdania fałszywe.

“ *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta* ”

Zjazd senatorów i posłów zwany sejmem [...] odbywa się następującym sposobem. Król rozpisuje listy do biskupów, wojewodów, większych kasztelanów, a nawet do tych mniejszych, którzy mądrością lub bogactwy przed innymi celują, uwiadamia ich o zwołaniu sejm i skłaniających go do tego powodach, zapytuje o zdanie, czy sądzą to być z dobrem Rzplitej i gdzie ma być zwołany. [...] Po wybraniu czasu i miejsca, król uwiadamia przez starostę szlachtę każdego powiatu o czasie, miejscu i materyjach przyszłego sejm, każąc jej wybrać deputowanych z zupełnym pełnomocnictwem stanowienia wraz z senatem w sprawach publicznych. Szlachta zbiera się wtedy po swych ziemiach i powiatach na zjazdy zwane partykularne, na których posłów wybiera [...]. Po wybraniu posłów następują trzy inne zjazdy zwane generalne [...]. Na tych zjazdach posłowie, biskupi, wojewodowie i kasztelani każdej prowincyi radzą o tym wszystkim, co ma być roztrząsane na sejmie, wolno tam każdemu zdanie swe otworzyć i powiedzieć, co sądzi być z pożytkiem królestwa lub swej prowincyi.

Źródło: *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999.

Unnamed

Zdanie	Prawda	Fałsz
W zjazdach partykularnych mógł uczestniczyć każdy szlachcic mieszkający w powiecie.	☐	☐

Zdanie	Prawda	Fałsz
W zjazdach generalnych uczestniczyła cała szlachta województwa.	☐	☐
Posłów na sejm walny wybierali biskupi, wojewodowie i niektórzy kasztelanowie.	☐	☐

Przeczytaj teksty źródłowe oznaczone jako źródło A i źródło B, a następnie wskaż, w którym miejscu i w jaki sposób Ruggieri nawiązuje do konstytucji sejmowej cytowanej jako źródło B.

Źródło A

“ *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta*

Król dawniej stanowił o wszystkim za zgodą senatu, posłowie ziemscy nie byli w innym celu wzywani na sejm, tylko aby imieniem szlachty zezwolili na podatek, do żadnej zaś innej rady przypuszczani nie byli. Lecz odkąd herezja rozwolniła węzły posłuszeństwa szlachty, posłowie nabrali takiej śmiałości, przywłaszczyli sobie taką władzę, że na kształt rzymskich trybunów nie dopuszczają przejść żadnemu prawu, na które by się wprzód nie zgodzili, grożąc że prawu zapadłemu bez ich zezwolenia szlachta posłuszną nie będzie, dlatego król i senat chcąc co postanowić starają się zjednać wprzód na to przyzwolenie posłów, którzy dawnej żadnego prawie nie mieli znaczenia. Do króla należy zwoływanie sejmów, lecz gdyby w ważnych potrzebach krajowych złożyć go nie chciał, arcybiskup gnieźnieński po bezskutecznym upomnieniu króla, sam ma prawo sejm zwołać. Na sejmach mówiono dawniej po łacinie, od niejakiego czasu mówią po polsku.

Źródło: *Fulwiusz Ruggieri o sejmie polskim w czasach Zygmunta II Augusta*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999.

Źródło B

“ *Fragment konstytucji sejmowej*

Ponieważ prawa ogólne i ustawy dotyczą nie pojedynczego człowieka, ale ogółu narodu, przeto na tym walnym sejmie radomskim wraz ze wszystkimi królestwa naszego prałatami, radami i posłami ziemskimi za słuszne i sprawiedliwe uznaliśmy, jakoż postanowiliśmy, iż odtąd na potomne czasy nic nowego (*nihil novi*) stanowionym być nie ma przez nas i naszych następców bez wspólnego zezwolenia senatorów i posłów ziemskich, co by było z ujmą i ku uciążeniu Rzeczypospolitej oraz ze szkodą i krzywdą czyjąkolwiek tudzież zmierzało ku zmianie prawa ogólnego i wolności publicznej.

Źródło: *Fragment konstytucji sejmowej*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego*, t. 1, cz. 1, oprac. J. Sawicki, Warszawa 1952, s. 114.

Tvoja odpowiedź

Przeczytaj fragment Artykułów henrykowskich i wyjaśnij, na czym polegały wprowadzone przez nie zmiany w zasadach funkcjonowania sejmku walnego.

“ *Artykuły henrykowskie*

Sejm walny koronny we dwie lecie najdalej być ma składan, a gdzieby tego były pilna a gwałtowna potrzeba Rzeczypospolitej, tedy za radą panów Rad obojga państwa jako czas i potrzeba Rzeczypospolitej przynosić będzie, powinni go składać będziemy, a dłużej dźierżyć nie mamy, nadalej do sześciu niedziel. A przed takowymi sejmy w Polsce wedle zwyczaju, a Litwie wedle statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego sejmiki powiatowe być mają, jako w Kole i w Korczynie sejmik sławny bywa, także w Litwie i w Wołkowisku główny sejmik być ma; na które sejmiki przez posły swe potrzeby przypadłe zwykłym obyczajem oznajmiać mają.

Źródło: *Artykuły henrykowskie*, [w:] I. Kaniewska, *Historia Polski 1506-1648. Wybór tekstów źródłowych*, Kraków 1987, s. 109.

Tvoja odpowiedź

Ćwiczenie 5

Przeczytaj fragment relacji nuncjusza Honorata Viscontiego o Polsce i na podstawie jego treści oraz własnej wiedzy wykonaj zamieszczone pod tekstem polecenia.

((Dodać tu jeszcze muszę, że posłowie ziemscy, będący po większej części z prostej szlachty a często nawet ubogiej, są narzędziami senatorów, ludzi możnych, dających im sposób do życia, że jeżeli ci dla jakich im właściwych powodów nie chcą popierać czego otwarcie lub się czemu opierać w senacie, w takim razie namawiają na to swych popleczników ze stanu rycerskiego; tak iż się często zdarza, że gdy co posłowie postanowią w swym kole, to się nie różni od senatu, gdy przyjdzie do narady w połączonych izbach.

Cytat za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 20, *Ustrój Polski w XVI–XVIII wieku*, oprac. W. Szczygielski, Warszawa 1960, s. 18.

Nazwij zjawisko społeczno-polityczne przedstawione w źródle.

Twoja odpowiedź

Oceń jego wpływ na jakość parlamentaryzmu polskiego.

Twoja ocena

Przeczytaj fragment tekstu źródłowego i na podstawie jego treści oraz własnej wiedzy wykonaj zamieszczone pod nim polecenia.

“ Zrywanie sejmów w Polsce w świetle listu ambasadora francuskiego w Polsce, markiza Monti, do Ludwika XV (1732 r.)

Zgodnie z rozkazem Waszej Królewskiej Mości, jest rzeczą konieczną pilnować teraz sprawy zerwania przyszłego sejmiku ekstraordynaryjnego. Ludzie mało poinformowani w polityce wierzą, że sejm zrywa się łatwo i z małym nakładem pieniędzy. Prawdą jest, że nie trzeba dawać wielkich sum posłowi, który zrywa sejm, wychodząc z izby i wnosząc swą protestację do ksiąg, ale to nie wystarcza. Trzeba mieć za sobą znaczną grupę wpływowych magnatów, którzy poprą owego posła. Jest to zwykle prosty szlachcic, którego łatwo wprowadzić jest pozyskać, ale równie łatwo może on zmienić swoje zdanie otrzymawszy podarek od dworu. Ci z magnatów, którzy są posłami, udają zawsze, że nie zrywają sejmiku, byliby bowiem odsunięci od łask dworu. Dlatego też trzeba się udawać do kilku ubogich szlachciców, którym trzeba dawać pieniądze. Należy jednak mieć stronnictwo, które ich poprze, gdyż opuszczając izbę narażają się na rozsiekanie. Toż stronnictwo, któremu również trzeba dać pieniądze, pod różnymi pretekstami nie dopuszcza ścigać protestującego posła. Podczas ostatniego sejmiku w Grodnie, gdy zerwał go poseł Marcinkiewicz i gdy otrzymał on pieniądze obiecane mu za opuszczenie Grodna, król polski ze wszystkich stron wysyłał różne znakomite osoby, by go goniły i by za pomocą wszelkiego rodzaju obietnic sprowadziły go z powrotem. Przebył on noc w majątku biskupa smoleńskiego o sześć mil od Grodna i trzeba było dołożyć wszelkich wysiłków, aby go zatrzymać, chciał on bowiem wrócić dla kupna jakiejś tkaniny dla żony. Podjęliśmy się więc kupić sztukę materii lionńskiej i tę dostarczono mu jak najszybciej. Gdyby bowiem wrócił do Grodna, król

polski dałby mu tyleż pieniędzy co i my i wówczas wycofałby on swoją protestację oraz wymieniłby osoby, które go najęły do zerwania sejmu.

Źródło: *Zrywanie sejmów w Polsce w świetle listu ambasadora francuskiego w Polsce, markiza Monti, do Ludwika XV (1732 r.), [w:] Historia Polski nowożytnej. Wybór tekstów źródłowych, t. 1, Wrocław 1980, s. 114.*

Wyjaśnij, dlaczego dążący do zerwania sejmu magnaci wysługiwali się drobną szlachtą.

Twoja odpowiedź

Wymień trzy możliwe następstwa nieskutecznej ucieczki posła zrywającego sejm.

Twoja odpowiedź

Przeczytaj fragment tekstu źródłowego, a następnie na podstawie jego treści oraz własnej wiedzy wykonaj zamieszczone pod nim polecenia.

“ Po roztrząśnieniu propozycji królewskich, ich przyjęciu lub odrzuceniu, pisarz ziemski spisuje na co się zgodzono nemine reclamante (bez sprzeciwu), tak co do punktów podanych, jako też tych, które sejmik od siebie podać postanowił, z czego wszystkiego układa się instrukcja, od której wybrani posłowie ziemscy na krok sub fide, honore et conscientia (pod przysięgą na wiarę, honor i sumienie) odstąpić, ani na nic zgodzić się nie mają, coby przywilejom stanu szlacheckiego uszczerbek przynieść mogło.

Cytat za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 20, *Ustrój Polski w XVI–XVIII wieku*, oprac. W. Szczygielski, Warszawa 1960, s. 22.

Wskaż, jakim rodzajem mandatu dysponował poseł szlachecki.

☐ mandat imperatywny

☐ mandat wolny

Uzasadnij odpowiedź, odnosząc się do definicji wskazanego mandatu oraz treści tekstu źródłowego.

Uzasadnienie

Przeczytaj fragment opracowania historycznego i wyjaśnij, na czym polegała zmiana roli izby poselskiej, która zachodziła na początku XVI w.

“ Historia sejmu polskiego. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej

Dominacja króla i senatu w sejmie uwidaczniała się wyraźnie w okresie 1506-1519. Główna inicjatywa decyzji politycznych wychodziła wtedy od tronu i senatu. Stanowisko izby poselskiej można by określić jako względnie opozycyjne, co wypływało z jej dążeń do ochrony praw szlacheckich i znajdowało wyraz w petytach i uchwalonych w tym okresie konstytucjach.

[...]

Dla przeciwstawienia się dominacji króla i senatu umacniano jedność izby poselskiej. Samodzielność poselstw ziemskich wprowadzie pozostała, niemniej pod koniec lat dwudziestych XVI w. zanikła odrębność prowincji. Posłowie starali się działać w sposób jednolity, zwarty, aby tym skuteczniej móc zrealizować własne postulaty. Orężem walki politycznej były instrukcje sejmikowe i w oparciu o nie przygotowywane na sejmie wspólne artykuły poselskie. Stanowiły one nie wykaz próśb jako dodatek do pełnej mocy w sprawach proponowanych od tronu, lecz wykaz warunków, od spełnienia których uzależniali udzielenie swej zgody. [...]

Począwszy od lat dwudziestych XVI w. w pełni zauważalne jest daleko idące poszerzenie zakresu inicjatywy ustawodawczej izby poselskiej poza sferę strzeżenia, nienaruszalności własnych praw stanowych lub klasowych interesów. Samodzielna inicjatywa szlachty ujawniała się tradycyjnie w dziedzinie prawa sądowego, a także w ustawodawstwie skarbowym, w różnorodnych, ustanawianych przez sejmy formach kontroli nad poborem i szafunkiem podatków, w akcji oszacowania dóbr,

czy propozycjach objęcia duchownych obowiązkiem częściowego finansowania obrony państwa.

Źródło: *Historia sejmu polskiego. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, t. 1, red. J. Michalski, Warszawa 1984, s. 109–111.

Tvoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Polski parlamentaryzm: sejmiki i sejm walny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów. Uczeń:

2) wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce i ocenia funkcjonowanie demokracji szlacheckiej;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów. Uczeń:

2) wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce i ocenia funkcjonowanie demokracji szlacheckiej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- przedstawia genezę sejmu walnego;
- opisuje przebieg sejmu walnego;
- wyjaśnia różnice między różnymi typami sejmików ziemskich;
- ocenia funkcjonowanie i znaczenie parlamentaryzmu polskiego w XVI w.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Prowadzący lekcję określa cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Przedstawia kryteria sukcesu oraz wyświetla na tablicy temat lekcji.
2. Nauczyciel inicjuje rozmowę wprowadzającą w temat lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Praca w parach z treścią e-materiału. Nauczyciel prosi, aby uczniowie w parach opracowali fragmenty materiału z sekcji „Przeczytaj”: jedna osoba skupia się na akapicie dotyczącym genezy parlamentaryzmu polskiego, a druga – organizacji sejmiku województwa. Uczniowie wykonują zadanie, a następnie wskazani lub wylosowani (po jednym z każdego zagadnienia) prezentują efekty swojej pracy. Pozostali uczniowie sporządzają notatki, mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje lub uzupełnia wypowiedzi.
2. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia od 1 do 3 z sekcji „Sprawdź się”. Następuje wspólne omówienie poprawności wykonanych zadań.
3. Prowadzący opowiada krótko o funkcji sejmików ziemskich i ich roli w życiu politycznym. Zapowiada, że uzupełnieniem tej części lekcji będzie praca z multimediami.
4. Praca z multimediami („Schemat interaktywny”). Uczniowie indywidualnie zapoznają się z e-materiałem i wykonują polecenie 2 (dopasowują właściwe nazwy do rodzajów

sejmików ziemskich) oraz polecenie 3: „Na podstawie schematu określ, jaki rodzaj sejmiku ziemskiego opisuje poniższy tekst źródłowy”. Wybrana osoba udziela odpowiedzi.

5. Dla utrwalenia wiedzy uczniowie w parach wykonują ćwiczenia 4 i 5. Konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, następuje wspólne omówienie: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego. Później nauczyciel analizuje przebieg lekcji i przeprowadza ewaluację, z której wnioski wykorzysta w przyszłości.

Praca domowa:

Wykonaj ćwiczenia 7 i 8 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Dzieje Polski, pod red. J. Topolskiego, Warszawa 1977.

S. Grzybowski, *Wielka historia Polski*, t. 4, *Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, Kraków 2000.

M. Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Warszawa 2004.

J. Topolski, *Polska w czasach nowożytnych. Od środkowoeuropejskiej potęgi do utraty niepodległości (1501–1795)*, seria *Polska – dzieje narodu, państwa i kultury*, t. 2, Poznań 1999.

Historia sejmu polskiego, t. 1, *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Michalskiego, Warszawa 1984.

J. Choińska-Mika, *Posel jedzie na sejm*, „Mówią Wieki” 10/1994.

J. Choińska-Mika, *Krzykacze czy parlamentarzyści: reprezentacja Mazowska na sejmach dawnej Rzeczypospolitej*, „Mówią Wieki” 11/1998.

J. Choińska-Mika, *Nic nowego bez wspólnego zezwolenia*, „Mówią Wieki” 3/2008.

J. Choińska-Mika, *Sejmiki w Rzeczypospolitej*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

J. Dziegielewska, *O dążeniu do zgody*, „Mówią Wieki” 1/1995.

W. Fałkowski, *Jak powstawał sejm walny*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

A. Filipczak-Kocur, *O skuteczności i nieskuteczności sejmikowania*. „Mówią Wieki” 9/1976.

I. Kąkolewski, *Sejm za panowania dwóch ostatnich Jagiellonów*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

P. Tańkowski, *Wokół konstytucji Nihil novi*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

W. Uruszczak, *Pierwszy dwuizbowy sejm walny Królestwa Polskiego*, „Mówią Wieki” numer specjalny 1/2018.

Wskazówki metodyczne:

Schemat prezentujący rodzaje sejmików ziemskich może zostać wykorzystany w lekcjach powtórkowych dotyczących polskiego parlamentaryzmu.